

Kwestie 1 : Activiteiten en animatie

De speelplaats is saai. Het is een veelgehoorde associatie die scholieren maken. Ze oogt saai en er is weinig te beleven. Nogal wat scholen proberen daar wat aan te doen door activiteiten aan te bieden of mogelijk te maken tijdens de pauzes, vooral dan tijdens de middagpauze. Een goede zaak, al mag het nooit de bedoeling zijn de vrije tijd verplicht vooraf te gaan structureren.

Waarom georganiseerde activiteiten aanbieden?

We zien vijf redenen:

- Er is nood aan ontspanning.
- Verveling lokt negatief gedrag uit.
- Sommige scholieren voelen zich niet goed op de grote speelplaats.
- Het biedt kansen om nieuwe dingen en mensen te ontdekken.
- Activiteiten bieden kansen op het ontstaan van inter-etnische vriendschappen.
- Scholieren die hun sociaal netwerk verbreden, krijgen toegang tot meer informatie en dat is nuttig in hun latere loopbaan.
- In grote scholen helpen georganiseerde activiteiten om anonimiteit te doorbreken.

Nood aan ontspanning

Scholieren hebben nood aan ontspanning. Na de inspanning, de ontspanning. Voor de ene is dat sporten, voor de ander op een bank zitten babbelen, voor nog een ander rust vinden via mindfulness. Ook gewoon bij elkaar staan, onder klasgenoten of bij vrienden kan ontspannend zijn, maar dat hoeft het niet te zijn.

Tegen verveling

Scholieren hebben nood aan een boeiende bezigheid, want anders slaat de verveling toe. Criminologen wijzen erop dat verveling (er is niets te doen, er is niets te zien) **aanleiding kan geven tot negatief gedrag**, zoals pesten. Scholen hebben er dus belang bij om verveling tegen te gaan. Al moet het ook gezegd dat verveling ook tot positieve creativiteit kan leiden. Het hoeft niet negatief uit te draaien.

Sommige scholieren voelen zich niet goed op de grote speelplaats

Een pauze op de speelplaats is in principe weinig gestructureerd: je bent vrij om te doen wat je wil, je gaat om met wie je wil. Niet iedereen vindt deze chaos aangenaam. Zo zullen jongeren die vaak alleen staan op de speelplaats gemakkelijker aansluiting vinden bij georganiseerde activiteiten. Het is voor hen ook een manier om nieuwe contacten met andere scholieren aan te knopen. Dit geldt meer voor jongere scholieren, bijvoorbeeld de nieuwkomers van het eerste jaar. Oudere scholieren zijn al meer vertrouwd met de speelplaats.

Inspelen op diversiteit betekent in deze context **inspelen op de verschillende noden** door een aanbod aan activiteiten te voorzien.

Kansen om nieuwe dingen te leren kennen

Sommige jongeren hebben van thuis uit minder kansen om vrijetijdsactiviteiten te leren kennen. Voor hen biedt een georganiseerde kennismaking met bijvoorbeeld beeldhouwen, games ontwikkelen, een gevechtssport ... kansen die ze anders misschien niet krijgen. Maar ook jongeren die zelf de stap niet zetten in hun vrije tijd, krijgen een extra kans.

Elkaar leren kennen

Specifiek voor scholen met een groot aantal scholieren kan daar nog een derde reden bijkomen: ervoor zorgen dat de scholieren onderling en leerkrachten en scholieren elkaar beter leren kennen. De schaal van sommige scholen maakt het zelfs moeilijk om het gezicht te kennen. Scholen kunnen bijvoorbeeld een interklassen-competitie organiseren waar jongeren elkaar meerdere malen zien. Ook het peter- en meter systeem draagt hier toe bij. Dit zijn projecten die verder gaan dan een éénmalige ontmoeting.

Groepjesvorming in een wereld van bekenden

Naast de redenen hierboven, zien we ook vanuit een perspectief op diversiteit een reden om georganiseerde activiteiten aan te bieden. Om de relevantie daarvan te begrijpen is het nodig om even stil te staan bij welke soort ruimte de school is en hoe groepjesvorming speelt.

De parochiale ruimte

De school en de speelplaats zijn een ruimte waar iedereen elkaar in principe kent, al is dat meestal enkel van gezicht. Wetenschappers noemen dit **een parochiale ruimte**¹, een ruimte van bekenden (dit in tegenstelling tot een publieke ruimte, bijvoorbeeld de straat, wat meer een ruimte van onbekenden is). De reacties op een speelplaats op een nieuwe leerkracht, een onbekende inspecteur, een nieuwe leerling, illustreren dit: de nieuwkomer, het nieuwe gezicht valt op. Speelplaatsen op grote scholen hebben meer het karakter van **een publieke ruimte**. Hoe meer scholieren er samen zijn, hoe groter de kans dat scholieren en leerkrachten andere scholieren niet kennen, zelfs niet van gezicht.

Groepjesvorming

Eigen aan een ruimte van bekenden (van gezicht) is dat zich in die ruimte groepjes vormen. Dat verloopt volgens bepaalde scheidingslijnen: bijvoorbeeld volgens klas, volgens de richting die men volgt, volgens geslacht, volgens jongerencultuur, taal of etnische afkomst ... Vaak gaat het om een combinatie van verschillende elementen. De school kan hier een beeld van krijgen via observatie.

Groepjesvorming wordt vaak als een probleem gezien. Men kan zich afvragen waarom dit zo is? Op zich is het heel begrijpelijk dat scholieren samen bij elkaar staan en praten met scholieren die ze beter kennen of waar ze zich goed bij voelen. Het is ook veilig om te weten waar je tijdens de pauze op het schoolplein kan gaan staan (groepjes hebben vaak een min of meer vaste plaats) en om te weten dat je ergens bij hoort.

Kliekjes doorbreken

Groepjes maken duidelijk welke scheidingslijnen er spelen. Dat confronteert de school met de realiteit. Scholieren staan per klas, per richting, per etnische groep of per taalgroep, bij rokers of niet-rokers, bij voetballers of bij dansers ... Groepjesvorming vermindert meestal niet spontaan en kan evolueren tot kliekjesvorming. Kliekjes zijn niet gezond voor het klimaat op school (hierbij moeten we wel opmerken dat de samenstelling van groepjes snel kan veranderen, afhankelijk van de leeftijd en van vriendschappen die worden aangegaan).

Kliekjesvorming is een eerste reden waarom een school er belang bij heeft groepjesvorming te doorbreken. Of zoals stadsantropologe Ruth Soenen stelt: diversiteitswerk in een wereld van bekenden is het openbreken van groepjes.²

1 Lofland L.H(1998)., The Public realm. New York, Aldine De Gruyter.

2 Interview met Ruth Soenen op 26 september 2013

Spelen met onbekenden.

Een leuke insteek om groepjes te doorbreken is het binnenbrengen van een onbekende, bijvoorbeeld een externe animator. Ook het **peter- en metersysteem** sluit hierbij aan: een leerling van het zesde jaar zorgt voor de nieuwkomers van het eerste jaar. Nieuwkomers zullen zich meer welkom voelen. Om dit goed te laten verlopen, kun je eventueel werken met de hobby's of interesses van de scholieren. Dit systeem kan helpen voor eerstejaars, maar je kunt er ook de contacten van andere scholieren en **anderstalige nieuwkomers** mee stimuleren.

Vooroordelen en ethnocentrisme

Een tweede reden om groepjesvorming te doorbreken, houdt verband met vooroordelen en ethnocentrisme.

Bij groepjesvorming speelt de beeldvorming over de leden van andere groepjes een belangrijke rol. Die interfereert dan nog eens met de beeldvorming buiten de school: van een andere afkomst, van het andere geslacht, van een bepaalde sociale klasse ... De in de wetenschappelijke literatuur klassiek geworden **contacthypothese** stelt dat **contacten met leden van een andere etnische groep onder bepaalde voorwaarden tot een vermindering van vooroordelen en ethnocentrisme kunnen leiden**. Meer uitleg over de contacthypothese vind je achteraan in dit hoofdstuk. Scholen zijn in principe een goede context om de contacthypothese te laten werken: ze kunnen scholieren gelijkwaardig laten samenwerken, samen dingen laten beleven en hen daarbij de nodige ondersteuning bieden.

Ten slotte kunnen contacten van scholieren over scheidingslijnen heen hen meer vertrouwd maken met diversiteit en interculturaliteit. **Omgaan met verschil is een vaardigheid die men vooral al doende leert**. Daarom is het belangrijk dat scholieren van bij het begin mengen, ook anderstalige nieuwkomers, die in het Nederlandstalig onderwijs in aparte onthaalklassen worden ondergedompeld en vaak niet te zien zijn tijdens de korte of lange pauzes of aan de schoolpoorten. Waarom deze nieuwkomers bijvoorbeeld niet laten mee turnen met de anderen? Of samen ICT laten volgen?

De kijk op invulling van vrije tijd mag verschillen

De vrije tijd opvullen met allerlei activiteiten die goed zijn voor de ontplooiing van kinderen en jongeren: het is een **Vlaams (of westers) middenklasse-idee**. De waardering ervoor is cultuurgebonden en ook verschillend naargelang socio-economische achtergrond.

Waarom zou gewoon wat rondhangen met vrienden minder waardevol zijn dan naar de tekenacademie gaan? Toegepast op de speelplaats betekent dit dat deelname aan georganiseerde activiteiten in de regel altijd vrij moet zijn. Het mag nooit voorgesteld worden als beter dan gewoon niets doen.

Uiteindelijk is het belangrijk voor scholieren en voor leerkrachten om tussen de lessen even in hun comfortzone te kunnen vertoeven: voor de ene is dat meedoen aan een activiteit, voor de andere gewoon kletsen onder *peers*. De school doet een aanbod dat prikkelt maar deelname moet nooit.

Wat dan met ons pleidooi om activiteiten te organiseren om zo groepjes en klikjes te doorbreken? Dat blijft gelden. Activiteiten die groepen doorbreken – dat weten we uit onderzoek³ – werken trouwens alleen als ze niet geforceerd worden en als iedereen deelneemt om dat hij of zij daar zin in heeft.

Geef scholieren de kans om zelf activiteiten te begeleiden

Scholieren van het 4de, 5de en 6de jaar hebben dikwijls de vaardigheden om zelf activiteiten te begeleiden. In die lijn promoten de Don Bosco-scholen 'speelplaatsanimatie' met het inschakelen van oudere scholieren als begeleider van sport- en spelactiviteiten voor de eerstejaars (soms ook tweedejaars). De scholieren worden daarbij gecoacht door leerkrachten. Ze krijgen ook een beloning, bijvoorbeeld om de maand samen pizza's eten, een eigen clublokaal ...

Speelplaatsbegeleiding kent vele vormen en die hangen logischerwijze samen met de context van de school: het profiel van de scholieren, het pedagogisch project, de beschikbare ruimte. In onderstaand voorbeeld kent speelplaatsanimatie verschillende doelen: eerstejaars een ontspannende middagpauze geven, oudere scholieren leren hoe een groep te begeleiden, anderstalige nieuwkomers kansen geven Nederlands te oefenen.

Speelplaatsanimatie bij Technisch Instituut Sint-Lodewijk in Genk.

Onder impuls van Annick Seys (scholierenbegeleider) en LO-leerkracht Brecht Putzeys startte de school vier jaar geleden met middagactiviteiten, waarvan er sommige begeleidt worden door leerling-monitoren.

Doelgroep zijn vooral de eerste jaars. Zij zijn nieuw op school en de school en de ouders geloven dat ze op die manier beter opgevangen worden. Directe aanleiding waren ook pestgerichten op de speelplaats. De middagpauze werd daartoe ook ingekort. Maar er werden dus ook activiteiten opgestart, zodat er minder aanleiding was voor pestgedrag.

Hoe werkt de animatie met monitoren?

Bij elk begin van het schooljaar probeert Brecht scholieren uit 4, 5 en 6 te motiveren om zich als animator in te zetten. Het gaat om het opstarten en begeleiden van sport- en spelactiviteiten voor het eerste jaar. En dit op dinsdag- en vrijdagmiddag, gedurende een half uur. Voor de eerste jaars is dit verplicht.

3 Debosscher T. en Peters A. (2006) (Vlaams Minderhedencentrum), Praktijkdids sociale cohesie.

Maak het verschil op de speelplaats

Waarom het project?

Voor de eerste jaars: in de eerste plaats dus om scholieren goed op te vangen. De activiteiten zijn preventief bedoeld.

De activiteiten werken ook groepsbevorderend: soms per klas, soms klas-overstijgend.

Voor de monitoren: de durf en de vaardigheid ontwikkelen om voor een groep te spreken, een groep te begeleiden. Het is iets wat ze op hun cv kunnen zetten. En ook een kans om het Nederlands te spreken en te oefenen. In de groep monitoren zijn er ook een aantal anderstalige nieuwkomers: zij kunnen zo ook Nederlands oefenen. Ook een aantal jongens uit de beroepsrichtingen kan een extra moment Nederlands spreken goed gebruiken. De motivatie van de monitoren wordt bevorderd door geregeld iets samen te eten (bv. pizza's halen).

De Vlaamse Dienst voor Speelpleinwerking komt 1 dag op school een basis-cursus geven voor de monitoren. De scholieren in kwestie worden dan een dag vrijgesteld voor les.

Naast de verplichte middagactiviteiten voor de eerstejaars op dinsdag en vrijdag is er nog een keuze-aanbod:

- een gezelschapspellokaal voor de 1ste graad, onder begeleiding van een leerling-monitor
- lessen capoeira, voor alle graden, door een externe lesgever
- met lego werken, onder begeleiding van GOK-medewerker
- voetbaltornooi voor 2de en 3de graad.

Naar de praktijk

Hoe maak je het concreet? Dit zijn **stappen** die je kunt doorlopen.

1. **Peil naar de behoefte aan georganiseerde activiteiten.** Bevraag de scholieren: kunnen ze zich goed ontspannen tijdens de pauzes? Vervelen ze zich wel eens? Wat zijn hun suggesties op dat vlak? Wat zouden zij graag doen, waar hebben zij behoefte aan? Sta ook stil bij de seizoenen: in de winter is er allicht vraag naar een ander soort activiteiten dan wanneer het mooi weer is. Laat scholieren elkaar bevragen.
2. **Overweeg een individuele bevraging,** zodat je meer zicht krijgt op interesses, hobby's en talenten van iedereen (een bevraging in groep levert meer sociaal wenselijke antwoorden en mainstream antwoorden op).

Observeer en beschrijf tegelijk welke spontane activiteit je tijdens de pauzes ziet. Gebruiken scholieren het basketveld? Staan de scholieren stil? Lopen ze rond? Dit observeren en beschrijven kan ook een leuke opdracht zijn voor de scholieren zelf.

Maak het verschil op de speelplaats

- 3. Observeer ook de groepjesvorming op de speelplaats en volgens welke scheidingslijnen die loopt.** Let er daarbij op dat je niet te vlug van je eigen veronderstellingen uitgaat en interpreteert. Zijn er momenten waarop die scheidingslijnen spontaan worden overschreden? Zijn er zaken die polarisatie in de hand werken of juist tegengaan?
- 4. Breng alle informatie uit de observaties en de behoeftepeiling samen. Bespreek de uitkomsten ervan met alle personeel (leerkrachten, opvoeders, secretariaat, ...) en scholieren.** Wat zouden zij met hun talenten, interesses en hobby's kunnen aanbieden tijdens de middagpauzes?
- 5. Voor elk wat wils / diversiteit in aanbod en deelnemers.** Rekening houden met de diversiteit in de scholierengroep betekent in de eerste plaats rekening houden met de diversiteit van wensen en behoeften. Speel in op de vraag en durf iets verder kijken dan het klassieke aanbod. Al moet de organisatie natuurlijk ook haalbaar zijn voor de school. Elke activiteit zal een bepaald publiek bereiken. Dat is normaal en op zich geen probleem.
- 6. Maar ook activiteiten die groepjes doorbreken.** Je gaat op zoek naar activiteiten die een breed en divers publiek kunnen aantrekken. Werk met de laatstejaars bijvoorbeeld aan de voorbereidingen bij het halen van een rijbewijs. Zulke activiteiten bieden kansen om contacten aan te knopen met tieners en jongeren die niet meteen tot de vriendenkring behoren.
- 7. Stel gericht groepen samen, die anders niet gevormd zouden worden.** Wanneer je de scholieren individueel bevraagd hebt over hun interesses, hobby's, talenten en over wat zij tijdens middagpauze willen doen, kun je rond bepaalde activiteiten ook gericht groepen samenstellen.

Ideaal is dat er via een activiteitenaanbod (tijdelijke) groepen gevormd worden die enkele keren wisselen, waardoor een leerling, vertrekkend van zijn interesses, met verschillende schoolgenoten contacten kan aanknopen en kan samenwerken.

Ter illustratie: ideeën uit de praktijk

- een drankenwinkel uitgebaat door scholieren
- filmpjes maken en posten op Youtube
- muziek op de speelplaats
- klaviervaardigheden tijdens de middagpauze
- werken aan de schoolkrant tijdens de middagpauze
- toneel tijdens de middagpauze
- gezelschapsspelletjes tijdens de middagpauze
- een boetseer- en beeldhouwcursus
- historische films bekijken
- de actualiteit bediscussiëren
- een naaicursus
- zesdejaars geven workshops aan eerstejaars
- start-to-run
- kooklessen
- verkoop van drank en versnapering ten voordele van Oxfam
- iets heel klein: soepverkoop door scholieren, eventueel met groenten uit de eigen schooltuin

Een certificaat geven

Als scholieren tijdens een activiteit iets leren, kun je hen hiervoor een certificaat of 'diploma' geven. Je erkent hiermee dat ze er een competentie bij hebben.

Scholieren initiatief en verantwoordelijkheid laten nemen.

Scholen kunnen bekijken hoe ze inspelen op de zin van oudere scholieren om zelf een activiteit uit te werken en te begeleiden (zesdejaars zijn bijvoorbeeld vaak al begeleider van groepen in hun vrije tijd). Dit verhoogt de betrokkenheid en dat vergroot de kans op succes.

Waardering voor verschillende vormen van deelname

Het is belangrijk verschillende manieren van deelnemen mogelijk te maken. Supporteren of gewoon kijken vanaf de zijlijn bij een basketmatch is ook deelnemen. Het is gewoon een andere manier van betrokken zijn.

Ruimte voor spontane activiteiten, of voor nietsdoen

Activiteit en animatie op de speelplaats: het hoeft niet allemaal georganiseerd te worden. Jongeren die spontaan muziek beginnen maken, een act opvoeren, tieners die een balspel spelen ... Laat daar ruimte voor, maak het mogelijk. Net zoals voor gewoon kletsen met vrienden, in het zonnetje zitten, bezig zijn met gsm of i-pad ...

Opvallend: vraag naar rust (mindfulness)

Activiteit hoeft niet altijd actie of interactie te betekenen. Opvallend is de vraag van scholieren naar rustige activiteiten, tijd om even uit de drukte van het schoolleven te stappen. Voor scholieren betekent lessen volgen en studeren ook stress. Relaxatie en mindfulness bieden dan een welgekomen ontspanning.

Mindfulness is één manier om scholieren de kans te geven rustig te worden voor ze weer naar de klas gaan. Voor anderen zorgt bijvoorbeeld sport daarvoor. Iedere leerling de kans geven om een middagpauze te beleven die de kans geeft daarna rustig naar de klas gaat, daar hebben zowel scholieren als leerkrachten belang bij.

De contacthypothese van Allport⁴

Volgens de contacthypothese van Allport leiden contacten tussen leden van diverse etnische groepen enkel tot positieve resultaten als er voldaan is aan 4 voorwaarden:

- In de interactie is er **een gelijke sociale status** tussen de groepen (voor meer: zie hieronder).
- Er moet **samenwerking** zijn tussen de leden van de groepen.
- Ze moeten een **gezamenlijk doel** hebben.
- Het contact moet **gesteund worden door mensen met verantwoordelijkheid** of autoriteit.

4 Allport G., *The nature of prejudice*. Addison Wesley Publishing Company, 1958.

Hoe zorgen contacten ervoor dat men (leden) van andere groepen positiever bekijkt?

Initieel ging men ervan uit dat men door contact genuanceerde informatie kreeg over de andere groep en dat dit de hoofdoorzaak was voor het dalen van vooroordelen. Maar recenter onderzoek toont aan dat mensen bij herhaald contact verschillende stappen doorlopen. Eerst vermindert de spanning of de angst om contact te hebben met iemand van de andere groep. Daaruit kun je empathie ontwikkelen voor die groepen mensen. Pas daarna kan men zich inleven in de situatie van een andere persoon (perspectiefwisseling). Zich kunnen inleven, laat toe om informatie over een andere groep te verwerven en om vooroordelen te doen dalen.

Sociale status en hoe die speelt op school

Hoe speelt sociale status nu school? Auteurs beschreven hoe scholieren al van bij het eerste contact oordelen: wat kan iemand? Wat kan iemand niet? Hoe gedraagt iemand zich? Wat zegt iemand?

Als een oordeel overwegend positief is, krijgt iemand een hoge status. In het andere geval is het een lage status. Aan een status koppelen scholieren verwachtingen. Jongeren gaan zich gedragen naar deze verwachtingen.

Tegelijk ontstaat een bepaald klimaat in de groep. Er groeien opvattingen over wat *cool* gedrag is en wat niet. Staat je gedrag hoog aangeschreven? Dan stijgt je in status. Doe je het tegenovergestelde? Dan daalt je status.

Onderzoeker Kaat Delrue⁵ stelde op dit vlak **opvallende verschillen vast tussen scholen en (in algemene termen) tussen ASO en TSO/BSO.**

In TSO/BSO was de **jongeren-interactiewijze** dominant. Het is de interactiewijze die jongeren ontwikkelen in hun onderlinge omgang doorheen hun relaties met leeftijdsgenoten. Ook in hun interactie met leerkrachten gaan ze deze wijze van communiceren gebruiken (ze zijn bijvoorbeeld directer en gebruiken hardere taal). Wijk je hier van af, dan kan je sociale status dalen, ook al haal je bijvoorbeeld wel goede schoolresultaten.

In ASO is de **leerling-interactiewijze** dominant. De jongeren gedragen zich meer zoals van scholieren verwacht wordt: ze participeren actiever, ze gebruiken aanspreektitels ... Hier leiden goede resultaten wel altijd naar een hogere status. Delrue stelde vast dat nog heel wat andere factoren een rol spelen bij statusverwerving: de betekenis die jongeren hechten aan humor, goede punten, durf hebben, stoer doen en dure gadgets ... Zij stelde ook vast **dat etniciteit niet bepalend was voor sociale status: er was geen verband.** Etniciteit is wel bepalend voor met wie men samen zit en voor het gebruik van de eigen moedertaal.

5 Delrue, K. *Zure druiven, zoete krenten. Een schooletnografisch onderzoek in het secundair onderwijs.* Steunpunt Diversiteit en Leren, 2003.